

En framgångsrik lammuppfödning har en nyckelroll i köttproduktionen. Uppfödningen inleds redan när man planerar betäckningssäsongen. Valet av tackor och baggar och mönstringen av dem samt längden på betäckningstiden och gruppstorlekarna planeras färdigt. I planeringen måste även produktionsbyggnaderna och marknadsläget beaktas. Det lönar sig alltså att på förhand fundera på om vinterlamningen kan skötas i isolerat fårstall och när det finns behov av slaktdjur på marknaden. Fem månader in på betäckningssäsongen ska fårskötare ha utrymmena och resurserna redo för övervakning och skötsel av lamningen. Efter uppfödningstiden avgår slaktdjuret i rätt tid när marknaden och efterfrågan har beaktats i årscykeln. En

misslyckad lamning eller försenad slakttid orsakar ekonomiska förluster.

Blicken på tackorna

BETÄCKNINGSSÄSONG: Innan betäckningssäsongen börjar mönstras tackorna, varvid man kontrollerar deras tänder, fötter och juver. För avel väljs endast friska tackor med bra avkastning. Målsättningen är att tackornas konditionsklass är 3 i början av betäckningssäsongen. Lamningsgruppernas storlek beaktas i planeringen: vill man att alla tackor lammar samtidigt eller under en längre tidsperiod, en grupp åt gången? Lamningssäsongens längd har betydelse, inte bara med tanke på fårskötarens ork, utan också för lammens hälsa och tackornas juverhälsa. Lamningssäsongens första lamm föds till andra förhållanden än de sista. Det är viktigt att lammen grupperas enligt åldern och detta underlättar också senare skötselåtgärder, såsom vägningar.

DRÄKTIGHETSPERIOD: Utdodringen under tackornas dräktighetstid påverkar fostrens tillväxt och utveckling, en jämn kvalitet hos lammen, lammens livskraft och storlek samt tackornas konditionsklass och kvaliteten på råmjölken. Beroende på tackornas konditionsklassificering och ålder samt antalet lamm som eventuellt är känt, delas tackorna in i lämpliga utfodringsgrupper.

Under högdräktigheten och digivningsperioden ska foderkvaliteten vara den bästa som finns på gården. Tackans energibehov och ätförmåga går inte hand i hand; när lamningen närmar sig ökar energibehovet, men ätförmågan minskar. Det är bra att inleda sintidsprepareringen två månader till två veckor före lamningen, beroende på grovfodrets kvalitet. Syftet med sintidsfoder är att vänja tackans våm vid det foder som ges under digivningsperioden och att säkerställa dels att lammen föds med god födelsevikt, dels kvaliteten på råmjölken. Senast en månad före lamning säkerställs ett tillräckligt intag av E-vitamin och selen. Brist på dessa påverkar lammens livskraft.

LAMNINGSTID: Under lamningen är det bra att göra övervakningsbesök ofta, antingen genom att besöka fårhuset eller med hjälp av kameraövervakning. Kameraövervakningen stör inte djuren och hjälper också fårskötare att orka. Genom att övervaka lamningarna har man möjlighet att i tid ingripa i situationer där lamningen av en eller annan orsak inte framskrider normalt. En utdragen lamning beror ofta på långsam öppning av förlossningskanalen eller att lammet ligger fel. Med hjälp av rätt slags lamningshjälp i rätt tid kan man oftast rädda både lammens och tackans liv. En lugn och säker hantering av djuren är av största vikt under lamningen. Anteckna moderegenskaperna i samband med lamningen, detta är viktig information i urvalet för avel.

Det är bra att flytta tackan till lamningsboxen efter lamningen för att säkerställa att tackan och lammen präglar sig på varandra. Lamningsboxarna ska vara dragfria, torra och rena, vid behov ska tilläggsvarme användas. Det är lättare att följa enskilda lamm och tackor i lamningsboxar än i grupper. Tackan och dess lamm är i lamningsboxen 3–5 dagar: som tumregel kan man säga en dag per lamm. Skulle det uppstå problem ska dessa avhjälpas omgående. Efter lamningen kontrolleras att det kommer mjölk från tackans juver och hos lammen kontrolleras luftvägarna, intaget av råmjölk och ändtarmsöppningen. Tackans juver ska hanteras med rena händer!

Juversjukdomar försämrar bland annat tackornas konditionsklass och lammens tillväxt. Mjölken från en tacka som lider av juverinflammation är flockig och vattmig och möjligtvis missfärgad. Akut juverinflammation kräver veterinärvård. Från lamningsboxen samlas tackorna först i mindre grupper som senare sammanförs i en större grupp. Den största rekommenderade gruppstorleken är 20 tackor med sina lamm. Grupperingen kan göras till exempel utifrån lamningstiden, antalet lamm som dias, tackans ålder och/eller konditionsklass. Oavsett hur man grupperar ska tackornas tillgång till föda och vatten alltid säkerställas.

Råmjölk

Lammets första 30 minuter är livsviktiga med tanke på dess framtid. Under denna tid präglar sig lammet på sin mor och borde få den första portionen råmjölk. Vid behov bör man hjälpa lammet med att få råmjölk och med sugandet. Tillgången till råmjölk ska ombesörjas också för ett lamm som ska bortadopteras. Råmjölk från den egna modern eller en annan tacka på samma gård är i regel den bästa födan för lamm. Råmjölken kan också härstamma från en annan får-, get- eller nötkreatursgård. Från råmjölken får lammet förutom näringsämnen och energi även livsviktiga antikroppar som det inte har när det föds. Antikropparna absorberas effektivast i lammets blodcirkulation under den första halvtimmen av dess liv. Därefter försämras absorptionen av antikroppar och upphör helt efter ett dygn. Råmjölken ger lammet inte bara livsviktig motståndskraft, utan också energi för att upprätthålla kroppsvärmen. Nedkylning är den vanligaste dödsorsaken bland nyfödda lamm. Råmjölk främjar också tarmutvecklingen. Under de första tolv timmarna bör lammet få en mängd som motsvarar 15 procent av dess vikt.

Utgångspunkter för en bra tidig tillväxt

Lamm som fått en bra tidig tillväxt förblir ofta friskare och livskraftigare och har en högre tillväxt under hela uppfödningstiden jämfört med lamm vars tidiga tillväxt varit svag. Lammens tillväxt följs upp genom att väga djuren och observera deras beteende och utseende, såsom läten, ställning i stående eller magens rundhet. Ett lamm som är tillfreds och som fått tillräckligt med mjölk står med rak rygg och magens form påminner om ett pären när man lyfter lammet (se bild).

Mjölk är lammens viktigaste näringskälla under de första sex veckorna. För att kunna producera mjölk väl måste tackorna få tillräckligt mycket lämplig föda, men även goda omgivningsförhållanden bidrar till avkastningen. För digivande tackor är grovfoder (D-värde > 680) med en hög energi- och proteinhalt den bästa födan. Under digivningsperioden ökar tackornas förbrukning av grovfoder med 25 procent. Ju fler lamm en tacka diar, desto större är dess energi- och proteinbehov. Exempelvis behöver en tacka som diar två lamm omkring 30 procent mer energi (MJ) och 20 procent mer aminosyror absorberade i tunntarmen (bypassprotein, AAT) än en tacka som diar ett lamm. Det analyserade grovfodret kompletteras vid behov med lämpliga kraftfoder och därutöver säkerställs intaget av mineraler, vitaminer och spårämnen.

Senast när lammen är två veckor gamla är det bra att inrätta en lammbar där det alltid finns grov- och kraftfoder samt vatten. I lammbaren lär sig lammen att äta torrfoder och vänjer sig vid detta. Att äta torrfoder främjar utvecklingen av våmmen. Lammets (våmmens) utveckling till idisslare tar cirka åtta veckor. Fodret och vattnet i lammbaren ska vara rena så att de håller sig smakliga och lockande. Bra förhållanden och en central placering garanterar en flitig användning av lammbaren. Lammbarens minimistorlek är 0,2 m² per lamm.

Om en tacka avlider eller inte tar hand om sitt lamm kan lammet matas med nappflaska eller så kan man försöka bortadoptera det till en annan tacka. Du kan genomföra utfodringen med nappflaska genom att ge lammet tillräckligt frekventa engångsportioner eller genom att fri tillgång från lammhink. Adoption måste planeras väl i förväg och ska endast genomföras till sådana tackor som har förutsättningar att sköta lammet som ska bortadopteras (tillräcklig mjölkproduktion i förhållande till antalet lamm).

Här finns det bra tips: <https://www.proagria.fi/uploads/Hyvät-karitsointikaytannot-opas-ProAgria.pdf>

Tips för lamningssäsongen/gårds-case:

- Tillverka ensilaget i tid och låt analysera det, så vet du vad du utfodrar med.
- Sintidspreparering 2–4 veckor före lamningen. Kraftfoderportionen ökas med högst 0,5 kg per tacka och dag.
- Flytta tackorna med sina lamm till en enskild box efter lamningen. Tackor med 1–2 lamm; 2–3 dagar, 3 eller fler lamm; 4+ dagar
- Svaga lamm matas med sond. Det är bra att ha råmjölk i frysen (råmjölk från tacka eller ko går bra).
- Uppgifterna om kalvningen och moderegenskaperna antecknas.
- Kontroll av lammets ändtarmsöppning och navel. Ibland kan det hända att lamm saknar ändtarmsöppning och hos vissa lamm måste naveln bindas. Bakterier som går in via naveln kan orsaka senare hälsoproblem hos lammet, till exempel ledinflammationer.
- Intensiv lamningssäsong. Uppdelning av tackorna i utfodringsgrupper baserat på antalet lamm. Råmjölken mjölkas alltid och ges till ett lamm = detta säkerställer en bra start, även om det inte är fråga om adoption. + ADE-vitamintillskott i anslutning till råmjölken.
- Följ dilammen noga. Skötseln av ett nedkylt lamm är arbetsamt och ofta desperat.
- Utnyttja kameror i produktionslokalerna

Tips för adoption/gårds-case:

- Välj som adoptivmor en tacka som får ett (1) eget lamm. Vid behov kan en frisk tacka med goda moderegenskaper ges ett tredje lamm, till exempel från en tacka som fått tvillingar och som har fel på juvret (det är bättre med en mor med friskt juver och tre lamm, än en tvillingmor med fel på juvret).
- På nacken och bakkdelen av lammet som ska bortadopteras (under och ovanpå svansen) masseras fosterhinnor och -vätska och/eller efterbörd från en annan tacka som precis lammat. Även adoptivmoderns mjölk kan droppas på lammets nacke och bakdel, varvid tackan slickar bort den. När tackan på så sätt tvättar och slickar lammet stannar tackans egen lukt kvar i lammet, varvid den mer sannolikt accepterar lammet. Till slut låter man modern slicka sitt eget lamm som hållits borta under adoptionsförsöket.
- I en adoptionsituation ska tackans eget lamm hållas borta från modern i högst 15–20 minuter. Under denna tid är det bra att låta lammet dricka råmjölk och hålla det varmt, men i övrigt minimera hanteringen av det så att modern tar tillbaka det.
- Följ upp hur adoptionen lyckas och bortadoptera vid behov lammet till en annan tacka om det första försöket inte lyckas.
- Sträva efter att endast ge tilläggsmjölk till lamm som väntar på adoption och till lamm, vars adoption misslyckats.
- För bok över tackans moderegenskaper och juverhälsa. I aveln är det tillrådligt att satsa på goda moderegenskaper och juverhälsa.